

PROSTOR

23 [2015] 1 [49]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK I UDC 71/72
23 [2015] 1 [49]
1-194
1-6 [2015]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

108-117 **MARKO RUKAVINA**
MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

UPRAVLJANJE ARHEOLOŠKIM
NASLJEDEM

PROCES POVEZAN S URBANISTIČKIM
I PROSTORNIM PLANIRANJEM

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 902:711.00"20"

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
MANAGEMENT

PROCESS ASSOCIATED WITH URBAN
AND PHYSICAL PLANNING

SUBJECT REVIEW
UDC 902:711.00"20"

Af

SL. 1. NALAZIŠTE AVEBURY, 2600. G.PR.KR., ENGESKA
FIG. 1. AVEBURY SITE, 2600 BC, ENGLAND

MARKO RUKAVINA, MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26
marko.rukavina@arhitekt.hr
mos@arhitekt.hr

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26
marko.rukavina@arhitekt.hr
mos@arhitekt.hr

PREGLEDNI ZNAISTVENI ČLANAK

UDK 902:711.00"20"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 28. 5. 2015. / 9. 6. 2015.

SUBJECT REVIEW

UDC 902:711.00"20"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 28. 5. 2015. / 9. 6. 2015.

UPRAVLJANJE ARHEOLOŠKIM NASLJEĐEM PROCES POVEZAN S URBANISTIČKIM I PROSTORNIM PLANIRANJEM

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT PROCESS ASSOCIATED WITH URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ARHEOLOŠKI RESURSI
ARHEOLOŠKO NASLJEĐE
PLAN UPRAVLJANJA
UPRAVLJANJE NASLJEĐEM
URBANISTIČKO I PROSTORNO PLANIRANJE

ARCHAEOLOGICAL RESOURCES
ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
MANAGEMENT PLAN
HERITAGE MANAGEMENT
URBAN AND PHYSICAL PLANNING

Rad istražuje suvremeni sustav upravljanja arheološkim nasljeđem koji podrazumijeva dvije razine. Prva se odnosi na upravljanje ukupnim arheološkim nasljeđem/resursima na nekom teritoriju, dok se druga odnosi na nepokretna arheološka kulturna dobra – nalazišta za koje je donesena odluka o očuvanju *in situ*. Obje razine upravljanja osim arheologa i konzervatora kao dionike uključuju urbaniste i prostorne planere.

This paper explores the contemporary system of archaeological heritage management which comprises two levels. The first level includes the overall archaeological heritage / resource management on a particular territory while the second comprises management of archaeological sites for which the decision on preservation *in situ* has been made. Besides archaeologists and conservationists the management process involves urban and physical planners as well.

UVOD

INTRODUCTION

Arheolozi su već od 1960-ih godina osvijestili činjenicu da objekti njihova istraživanja (arheološka nalazišta) ubrzano nestaju, a da samo njihov mali dio može biti dokumentiran putem zaštitnih arheoloških istraživanja (iskopavanja). Za očuvanje arheoloških nalazišta bio je potreban drukčiji pristup koji zahtijeva komunikaciju s 'vanjskim svijetom', utjecanje na političke i socioekonomske procese odlučivanja te dobivanje potpore javnosti. U većini zapadnih zemalja tako dolazi do postupne zamjene postojećeg modela zaštite dinamičnijim konceptom upravljanja arheološkim nasljedom u sklopu sustava prostornog planiranja. Taj je proces započeo u SAD-u 1970-ih godina, a u sljedećem desetljeću i u brojnim europskim zemljama.¹

U radu se istražuje suvremeni proces upravljanja arheološkim nasljedom/resursima (*cultural resource management, archaeological heritage management, public archaeology*) koji podrazumijeva dvije razine. Prva razina obuhvaća inventarizaciju, primarno vrjednovanje i selekciju – odluku o očuvanju *in situ* ili odluku o zaštitnom istraživanju (iskopavanju) arheoloških nalazišta. Druga razina obuhvaća upravljanje arheološkim nalazištima (kulturnim dobrima) za koje je donesena odluka o očuvanju *in situ*, koja obuhvaća analitičku i plansko-projekttnu etapu, izvedbu te praćenje (monitoring), a uključuje prezentaciju i interpretaciju nalazišta, njegovo korištenje i unaprjeđenje.²

POVIJESNI RAZVOJ ZAMISLI UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKIM NASLJEDOM

HISTORICAL EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT

Početkom 19. stoljeća arheologija je postala znanstvena disciplina. Interes iskazan u izdvojenim naporima znanstvenika i amatera za prikupljanjem arheološke građe i općenito starina te stvaranjem zbirki prerasta u arheologiju, a interes se s mediteranskog područja i 'klasičnog svijeta' širi i na ostala područja i povijesna razdoblja. U to doba 'nacionalno nasljeđe' postaje temeljna vrijednost nacije kao političke i demografske jedinice te služi za poticanje nacionalne svijesti i ponosa (razdoblje formiranja nacionalnih država). Takva važnost 'nacionalnog nasljeda' pružila je poticaj zaštiti arheoloških spomenika kako na terenu tako i u muzejima. Osim zaštite arheoloških spomenika postojala je i potreba njihove interpretacije, što je pogodovalo akademskim istraživanjima. Zaštita i istraživanje imali su tako zajedničko polazište u potrebi za dokumentacijom i inventarizacijom arheoloških spomenika (nalaza i nalazišta). Već tijekom 19., a posebice u 20. stoljeću dolazi do odvajanja sustava zaštite arheološkog nasljeda i arheoloških istraživanja. S jedne su strane akademska istraživanja povijesti čovječanstva (u međunarodnim okvirima), a s druge je strane zaštita arheološkog nasljeda uvjetovana političkim, pravnim, administrativnim i tehničkim pitanjima gotovo u cijelosti unutar nacionalnih okvira.³

Od 1960-ih godina nastupile su brojne promjene (izvan i unutar arheologije), koje su

¹ WILLEMS, 2008.b: 284; WILLEMS, 2008.a: 40-41. Načelo *integralne zaštite* koja povezuje zaštitu nasljeda s procesom prostornog planiranja već je prije bilo naglašeno za graditeljsko nasljeđe u europskim zemljama (Rezolucija (68)12 o aktivnom održavanju spomenika, skupina i područja građevina povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog planiranja 1968., Amsterdamska deklaracija 1975., Europska povelja o arhitektonskom nasljedu 1975.). Hrvatska bilježi dugu tradiciju promišljanja zaštite kulturno-povijesnog i arheološkog nasljeda u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja, koja započinje već u 1960-im godinama te anticipira brojna načela zaštite koja su poslije prihvaćena na međunarodnom planu. Nažalost, takva teorijska stajališta i načela neravnomjerno su se prihvaćala i provodila u praksi, a nisu bila ni jasno ugrađena kao obveza u zakonske i podzakonske dokumente. Nakon promjene političkog sustava 1990. godine u Hrvatskoj su načela integralne (aktivne) zaštite, kao interdisciplinarnе metode rada koja u proces zaštite uključuje i urbaniste i prostorne planere (specifična planerska metoda i prostornoplanske mjere zaštite), nedovoljno vrjednovana i zakonski i stručno određena te se nesustavno provode (ovise o naporima pojedinaca) u procesu urbanističkog i prostornog planiranja. [RUKAVINA, i sur., 2013: 320-322]

² Očuvanje *in situ* može uključivati i ponovno zatrpavanje nepokretnih nalaza te uspostavljanje arheoloških pricuva/rezervi.

³ WILLEMS, 2008.b: 283-284; WILLEMS, 2001: 83-85; WILLEMS, 1998: 294; RENFREW, BAHN, 2008: 22-50

utjecale na shvaćanje zaštite arheološkog naslijeđa. Započeo je pokret zaštite okoliša i dolazi do priznavanja činjenice da su svjetski prirodni i kulturni resursi u opasnosti. I u samoj arheološkoj znanosti dolazi do značajnih promjena razvojem *nove arheologije* (procesualna arheologija⁴) u SAD-u, koja glavni naglasak stavlja na arheološku teoriju, a koje su već 1970-ih opisane kao 'gubitak nevinosti' (*loss of innocence*) u arheologiji. Posljedica navedenih promjena jest nastanak koncepta upravljanja arheološkim nasljedom ili 'resursima'. *Arheološki spomenici*, kako pokretni tako i nepokretni, više nisu ponajprije promatrani kao objekti istraživanja, već kao *kulturni resursi* koje se može koristiti u sadašnjosti i u budućnosti. Dotadašnji koncept zaštite i brige za spomenike zamijenjen je konceptom upravljanja arheološkim resursima. Upravljanje podrazumijeva ukupni kontekst: politički i društveni, kontekst okoliša, a time i regionalnu razinu te kontekst prostornog planiranja. Kao posljedica brojnih zaštitnih istraživanja velikih razmjera (potaknutih velikim infrastrukturnim zahvatima) tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća nastupa i šire shvaćanje da su zaštitna arheološka istraživanja zapravo posljedica neuspješnog uključivanja arheologije u procese odlučivanja i prostornog planiranja.⁵

Početkom 1990-ih godina usvojena su dva međunarodna dokumenta: *Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim nasljedom* (1990.) i *Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa (revidirana)*⁶ (1992.), koji utvrđuju suvremena međunarodna stajališta i standarde upravljanja arheološkim nasljedom, gdje se posebno ističe potreba zaštite i očuvanja ar-

heološkog naslijeđa *in situ* te izbjegavanje arheoloških iskopavanja koja se zamjenjuju nedestruktivnim metodama istraživanja.

Područje upravljanja arheološkim nasljedom još je uvijek područje znanstvenih istraživanja u kojem arheologija ide smjerom bitno drukčijim od svoga tradicionalnog područja/predmeta istraživanja – istražuje se: uloga arheologije u suvremenom društvu, teorija upravljanja arheološkim nasljedom, interpretacija velikog broja prikupljenih podataka (dobivenih zaštitnim istraživanjima), koncepti u odnosu na druge discipline, kvaliteta arheoloških istraživanja, arheološka etika, kriteriji i metode vrjednovanja arheološkog naslijeđa, zaštita neiskopavanih nalazišta, tehnički alati, mogućnost rekonstrukcije, odnos autohtonih zajednica i arheologije, arheologija i socioekonomski razvoj, činitelji koji ugrožavaju arheološko naslijeđe, utjecaj klimatskih promjena na arheološko naslijeđe itd.⁷

MULTIDISCIPLINARNOST I KONTEKST UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKIM NASLJEDOM

MULTIDISCIPLINARITY AND THE CONTEXT OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT

Koncept zaštite i brige za arheološke spomenike zamijenjen je u suvremenom razdoblju upravljanjem koje ih više ne promatra izolirano, nego u svome kulturnom i prirodnom kontekstu. Promjena percepcije, mjerila i organizacije upravljanja arheološkim nasljedom tako zahtijeva povezivanje arheologije s drugim disciplinama⁸ te nove alate i koncepte multidisciplinarne suradnje (integralna zaštita). Unaprjeđenje upravljanja arheološkim nasljedom moguće je djelomično i pomoću drugih povezanih disciplina. Discipline vezane za upravljanje arheološkim resursima jesu: urbanističko i prostorno planiranje, upravljanje podatcima, društvene znanosti i specijalizirane discipline, kao što su turizam i komparativno pravo.⁹

Arheološko je naslijeđe neobnovljivo i nenaodnadiv resurs. Kako bi se minimalizirala oštećenja arheološkog naslijeđa nužno je regulirati namjenu/koristenje zemljišta. Zaštita arheološkog naslijeđa tako nije prepustena odgovornosti samo arheologa, već politike njegove zaštite moraju dosljedno biti integrirane u politike koje se odnose na poljoprivredu, namjenu zemljišta, građenje i prostorno planiranje te kulturu i edukaciju.¹⁰ Suvremena zaštita i upravljanje arheološkim nasljedom na prvome su se mjestu usmjerili na očite opasnosti kojima je izloženo arheološko naslijeđe u prostoru te se stoga posebno naglašava veza i potreba za suradnjom stručnjaka zaduženih za upravljanje arheološkim nasljedom s prostornim planerima.¹¹

⁴ Godine 1960-e značile su prekretnicu za arheologiju jer je nezadovoljstvo klasifikacijsko-povijesnim pristupom dovelo do stvaranja *Nove arheologije* – procesualne arheologije. Njezini su zagovornici zastupali stajalište da je potrebno osim opisivanja i tumačiti prošlost. Da bi to postigli, procesualni su se arheolozi od povijesnoga pristupa okrenuli prema znanstvenom. Postmoderni pristup arheologiji u 1980-im i 1990-im godinama doveo je do razvoja postprocesualne odnosno *interpretativne arheologije*. Zagovornici tog pristupa zastupaju stajalište da objektivnost u istraživanju nije moguća i da ne postoji jedan način zaključivanja. Naglašene su različite perspektive pojedinih društvenih grupa i činjenica da svi ne doživljavaju prošlost na isti način. [RENFREW, BAHN, 2008: 50]

⁵ WILLEMS, 2008.b: 284; WILLEMS, 2001: 85-86; WILLEMS, 1998: 294-295

⁶ Zamjenjuje Europsku konvenciju o zaštiti arheološkog naslijeđa iz 1969.

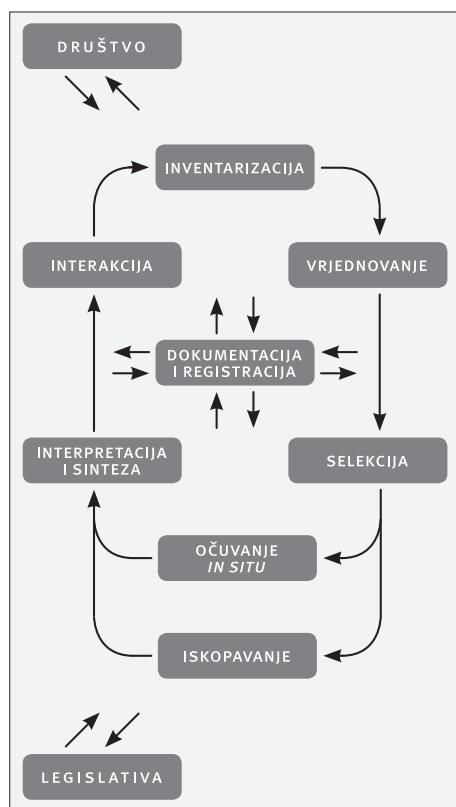
⁷ WILLEMS, 2009: 94; EGLOFF, COMER, 2008: 1-12; WILLEMS, 2001: 86; CARMAN, 2000: 303-308

⁸ „...zaštita arheološkog naslijeđa se mora temeljiti na učinkovitoj suradnji stručnjaka brojnih disciplina. Također je potrebna suradnja između državnih službi, akademskih istraživača, privatnih ili javnih poduzetnika i javnosti”. [*** 1990: uvod]

⁹ WILLEMS, 2001: 83, 89-90

¹⁰ BIÖRNSTAD, 1987: 840

¹¹ BIÖRNSTAD, 1987: 842

SL. 2. SHEMA PROCESA UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKIM NASLJEDEM

FIG. 2. ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT, SCHEME OF THE PROCESS

PROCES UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKIM NASLJEDEM

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT PROCESS

Suvremeni proces upravljanja arheološkim nasljedom na određenome području uvjetuje odluku o očuvanju arheoloških nalazišta/nalaza *in situ* ili zaštitna arheološka istraživanja. Sustav upravljanja arheološkim nasljedom određen je administrativnim i pravnim okvirom pojedine zemlje u kojem se provodi.¹² Upravljanje arheološkim nasljedom općenito obuhvaća: javnu upravu, zakone, stručna i znanstvena načela na kojima se temelji popisivanje (inventarizacija), pregled terena (rekognosciranje), iskopavanje, istraživanje, dokumentaciju istraživanja, vrjednovanje (valorizaciju), održavanje, konzervaciju, pravnu zaštitu, mogućnost rekonstrukcije, interpretaciju, prezentaciju, pristup javnosti, korištenje, unaprijeđenje arheološkog nasljeda te izobrazbu stručnjaka i javnosti.¹³

Proces upravljanja arheološkim nasljedom/resursima obuhvaća nekoliko osnovnih etapa: 1) inventarizaciju, 2) primarnu valorizaciju, 3) selekciju – odluku o očuvanju *in situ* ili zaštitno iskopavanje te 4) interpretaciju i sintezu. Važno je naglasiti povratnu vezu između arheoloških istraživanja i procesa upravljanja (Sl. 2.).¹⁴

U prikazanome modelu/procesu upravljanja arheološkim nasljedom svi koraci osim selekcije pripadaju u područje arheologije. Odabir koje nalazište treba očuvati *in situ*, iskopati, pratiti tijekom uklanjanja ili potpuno zanemariti ne pripada u područje arheologije, nego je zapravo politička odluka. Tu odluku donosi vlada/država, a ona ponajprije ovisi o arheološkim istraživanjima koja podupiru i opravdavaju pojedinu odluku.¹⁵ Inventarizacija, primarno vrjednovanje i selekcija predstavljaju prvu razinu upravljanja arheološkim nasljedom.

1) **Inventarizacija** – Temelj za racionalnu politiku zaštite na određenom prostoru jest identifikacija količine i prirode arheoloških nalaza/nalazišta temeljem pregleda terena i popisa (registara). Tek kada postoji baza podataka, moguće je odrediti strategije za budućnost.¹⁶ Kako bi se omogućila integracija upravljanja arheološkim nasljedom u procese prostornog i urbanističkog planiranja, potreban je odgovarajući popis/registar arheoloških resursa. Proces inventarizacije ipak nikada ne može biti završen pa ga treba prihvatiti kao dinamičan proces.¹⁷

2) **Primarno vrjednovanje**¹⁸ – U procesu primarnoga vrjednovanja arheoloških nalazišta procjenjuju se tri različita tipa vrijednosti odnosno kriterija¹⁹:

a) Procjena dozivljaja²⁰ predstavlja prvu etapu procjene vrijednosti, a služi za vrjedno-

vanje isključivo vidljivih arheoloških nalaza/ostataka. Obuhvaća estetsku (vrijednost arheološkog nalaza kao elementa krajolika, odnos nalaza i njegova smještaja) te povijesnu vrijednost nalaza (asocijacije na određene osobe i događaje) koje se odnose na percepciju od strane javnosti.²¹

b) Procjena prema fizičkom kriteriju odnosi se na fizičku kakvoću nalaza, a koristi kriterij cjelovitosti (integriteta) i očuvanosti. Cilj je očuvanje ponajprije nalaza visoke kakvoće.²²

c) Procjena u odnosu na znanstvenu vrijednost na temelju četiriju kriterija: rijetkost, istraživački potencijal, kontekst ili skupna vrijednost te reprezentativnost. Te je kriterije moguće primijeniti u nekoliko prostornih mjerila od pojedinačnih nalaza/nalazišta do mikroregije s određenim brojem nalaza/nalazišta. Cilj je očuvanje reprezentativnog broja nalaza/nalazišta.²³

Proces primarnog vrjednovanja prikazan je u shemi (Sl. 3.) i treba ga razlikovati od vrjednovanja u analitičkoj i plansko-projektnoj etapi.

3) **Selekcija** – Odluku o odabiru (selekciji) arheoloških nalaza i nalazišta donose nacionalne, regionalne i lokalne vlasti²⁴ na temelju podataka prikupljenih u postupku primarne valorizacije. Ta odluka određuje koje će arheološko nalazište biti ocijenjeno kao značajno, odnosno hoće li biti donesena odluka o njegovu očuvanju *in situ* ili će biti iskopano (zaštitno istraživanje).²⁵ Odluka se temelji na utvrđenoj nacionalnoj politici zaštite nasljeda i prioritetima prilikom selekcije. Na osnovi

¹² CLEERE, 1984/2009: 125

¹³ *** 1990: uvod

¹⁴ WILLEMS, 2008: 288

¹⁵ WILLEMS, 2008: 288

¹⁶ CLEERE, 1984/2009: 126

¹⁷ BIÖRNSTAD, 1987: 841

¹⁸ Primarna valorizacija odnosi se na prvu razinu ocuvanja graditeljskog nasljeda (popisno-registracijska obrada) temeljem koje se donosi odluka o pravnoj zaštiti, a proširena valorizacija na analitičku i plansko-projektanu etapu procesa zaštite. [MARASOVIĆ, 1985: 65]

¹⁹ Navedeni kriteriji primjenjuju se u Nizozemskoj.

²⁰ Grupa sociokulturnih vrijednosti

²¹ DEEBEN, i sur., 1999: 180, 183

²² DEEBEN, i sur., 1999: 181

²³ DEEBEN, i sur., 1999: 181-182

²⁴ U RH selekciju provodi Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine.

²⁵ DEEBEN, i sur., 1999: 178

²⁶ Temeljno arheološko načelo jest da prikupljanje podataka nikad ne uništi više arheoloških ostataka nego što je nužno iz znanstvenih razloga. Iскопavanja bi trebalo provoditi samo u slučaju kada će arheološki ostatci biti uništeni zbog izgradnje, korištenja zemljišta, prirodnog propadanja ili određenih znanstvenih razloga. Umjesto poticanja iskopavanja potrebno je promicati nedestruktivne metode istraživanja. [BIÖRNSTAD, 1987: 842]

²⁷ Kritiku ocuvanja arheološkog nasljeda *in situ* vidjeti u: WILLEMS, 2012: 1-8

²⁸ U razmatranju odluke o dopuštenju/nastavku graditeljskog pothvata koji uključuje uklanjanje arheološkog

analizirane prve razine procesa upravljanja arheološkim nasljedom donosi se odluka o očuvanju arheološkog nalaza/nalazišta *in situ* ili o zaštitnim arheološkim istraživanjima.

4) **Interpretacija i sinteza** – Odnosi se na znanstvenu interpretaciju i sintezu rezultata arheoloških istraživanja koja donose nove spoznaje i uspostavljaju povratnu vezu u ukupnom procesu upravljanja, ali i na drugu razinu upravljanja koja uključuje pravnu zaštitu, konzervaciju, interpretaciju i prezentaciju nalazišta, pristup javnosti, korištenje, održavanje i unaprjeđenje arheološkog nasljeda, mogućnost rekonstrukcije, izobrazbu stručnjaka i dr.

TIPOVI OČUVANJA ARHEOLOŠKOG NASLJEĐA

TYPES OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PRESERVATION

Budući da nije realno očuvanje svih arheoloških ostataka i nalazišta, potrebno je provesti odabir (selekciju) onih koji će biti očuvani *in situ* (kao arheološko nasljeđe) i onih koji će biti određeni samo za dokumentaciju i iskopavanje (zaštitna arheološka istraživanja).²⁶

Očuvanje *in situ* – Očuvanje *in situ* (*preservation/protection in situ*) odnosi se na fizičko očuvanje arheoloških nalaza/nalazišta na mjestu nalaza. Suvremeno polazište zaštite arheološkog nasljeda jest njegovo očuvanje *in situ*, što treba biti prva razmatrana i poželjna inačica²⁷ u odnosu na njegovo očuvanje putem dokumentacije (zaštitno isko-

nalazišta (ili njegova dijela) odgovorno tijelo mora utvrditi: nemogućnost promjene smještaja, nemogućnost promjene projekta kako bi se izbjeglo uklanjanje nalazišta ili njegova dijela te stvarnu potrebu za takvim pothvatom. [*** 1999: 24-25]

29 Iskopana nalazišta nisu preferirani način konzervacije arheoloških resursa jer iskopavanja dovode do dugoročnih i kratkoročnih troškova (konzervacija, održavanje itd.) te propadanja samog resursa, ali su istovremeno i najvažniji oblik promocije arheološkog nasljeda [*** 2010.]. „Iznimno je moguće iskopavati neugrožene arheološke lokalitete s ciljem razjasnjenja nekih istraživačkih problema ili u cilju njihove bolje interpretacije i prezentacije javnosti. U takvim slučajevima iskopavanju mora prethoditi iscrpna znanstvena valorizacija lokaliteta. Iskopavanje treba biti samo djelomično uz ostavljanje dijela lokaliteta za buduća istraživanja.” [*** 1990: cl. 5]

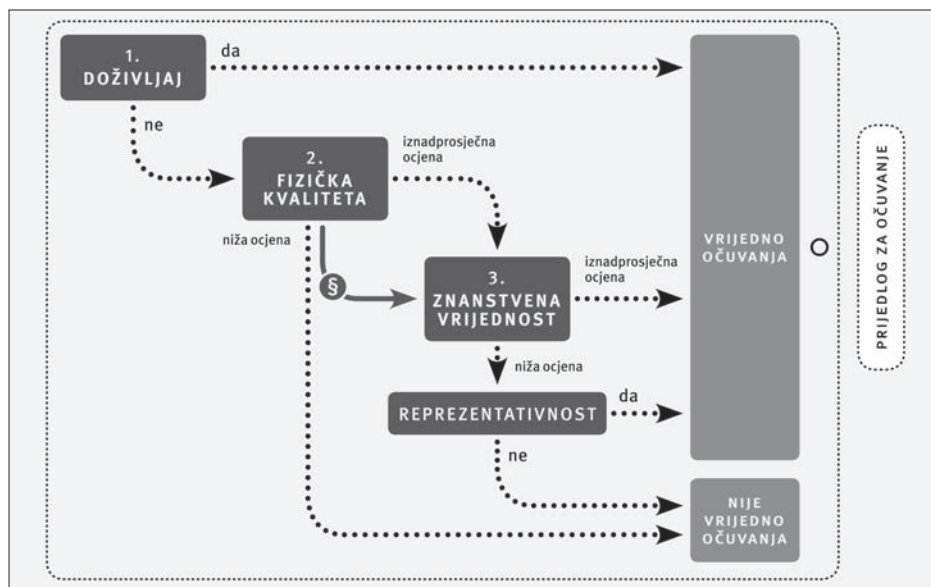
30 Preporuka stvaranja arheoloških rezervi navodi se već u *Preporuci o međunarodnim nacelima koje treba primjenjivati pri arheološkim iskopanjima* (1956.) i *Europskoj konvenciji o zaštiti arheološkog nasljeda* (1969.).

31 *** 1999: 25

32 Primjer otkrivenoga arheološkog nalazišta u Puli 2005. godine (Herkulov hram) prilikom izgradnje podzemne garaže u povijesnoj jezgri grada ilustrira takvu mogućnost.

33 MARASOVIĆ, 1985: 156-161

34 Primjer premještanja u urbanome kontekstu ilustrira preseljenje ostataka Mitrina hrama u Londonu otkrivenih prilikom izgradnje poslovne građevine 1954. godine, kada su otkriveni ostatci antičkog hrama koji su poslije preseljeni na obližnje mjesto i uklopljeni u perivojni prostor te prezentirani javnosti. [LYON, 2007: 5-37]

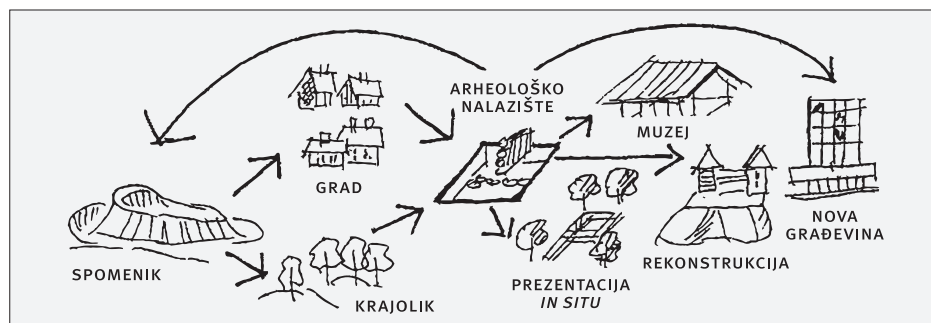
SL. 3. SHEMA PROCESA PRIMARNOG VRJEDNOVANJA ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA

FIG. 3. PRIMARY EVALUATION OF ARCHAEOLOGICAL SITES, SCHEME OF THE PROCESS

pavanje).²⁸ Tip očuvanja *in situ* može se odnositi na neiskopavana ili na iskopavana arheološka nalazišta.²⁹ Oblik očuvanja arheološkog nasljeda *in situ* jesu i arheološke pričuve kojih je stvaranje propisano konvencijom iz Vallette (1992.)³⁰, a koje služe za arheološka istraživanja u budućnosti. Svi iskopani nepokretni nalazi za koje je donesena odluka o očuvanju *in situ* trebali bi biti ili konzervirani i prezentirani javnosti ili nakon istraživanja ponovno zatrpani (oblik njihove konzervacije).

‘Očuvanje’ dokumentiranjem – U slučaju kad zbog određenoga graditeljskog projekta nije moguće izbjeći uklanjanje arheološkog nalazišta, nalaza ili njegova dijela, mora se pristupiti njegovu ‘očuvanju’ dokumentiranjem (*preservation by recording*). Ovaj oblik očuvanja pretpostavlja odgovarajuće arheološko iskopavanje i dokumentiranje kako bi se barem sačuvala cjelovita dokumentacija svih arheoloških ostataka koji uključuju otkrivene artefakte, strukture, te organske i okolišne ostatke (zaštitno arheološko istraživanje / *rescue/salvage archaeology*).³¹ Zaštitna istraživanja mogu u nekim slučajevima (vrijednost nalaza) dovesti i do izmjene, pa čak i zabrane graditeljskog projekta zbog kojih su pokrenuta, te donošenja odluke o očuvanju otkrivenih nalaza *in situ*.³²

Premještanje – Rjedi je tip zaštite nepokretnih arheoloških nalaza i njihovo premještanje na drugu lokaciju – odnosno dislokacija.³³ Ta metoda koristi se samo iznimno kod velikih infrastrukturnih zahvata (npr. hidroelektrane), a poznatiji su primjeri korištenja te metode premještanje hrama Ramzesa II. u Abu Simbelu (Egipat) i premještanje arheološkog nalazišta Lepenski vir (Srbija).³⁴

SL. 4. PRIKAZ TIPOVA OČUVANJA ARHEOLOŠKOG NASLJEĐA NAKON ARHEOLOŠKIH ISKOPAVANJA
FIG. 4. TYPES OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PRESERVATION FOLLOWING ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS

PREZENTACIJA I INTERPRETACIJA ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA IN SITU

PRESENTATION AND INTERPRETATION OF THE ARCHAEOLOGICAL SITES IN SITU

Druga etapa upravljanja u analitičkoj i plan-sko-projektnoj etapi uključuje potrebu prezentacije³⁵ i interpretacije arheološkog nasljeđa za koje je donesena odluka o očuvanju *in situ*. Osim u iznimnim slučajevima, sva arheološka nalazišta³⁶ trebala bi biti otvorena za javnost. Otvaranje nalazišta javnosti mora biti popraćeno programom interpretacije koji će izložene arheološke ostatke učiniti razumljivima. Interpretacija tako postaje jedan od ključnih elemenata u procesu zaštite i otvaranja nalazišta javnosti.³⁷ Arheološka nalazišta otvorena za posjećivanje često su bolje zaštićena od nalazišta koja nisu postala turistička mjesta.³⁸ Prezentacija arheološkog nasljeđa *in situ* ipak može imati pozitivne i negativne posljedice (ne uključujući brojne prirodne uzroke propadanja) na njegovu zaštitu.³⁹

Iako je istraživanje arheološkog nasljeđa neizbježno, njegova prezentacija *in situ* ne bi smjela postati cilj po sebi, ona bi trebala biti rezultat zajedničke i pomno razmotrene odluke ključnih dionika u procesu upravljanja arheološkim nasljedom. Arheološki lokalitet koji je temeljito istražen i publiciran jest bolja opcija od lokaliteta koji je oštećen radovima što su smatrani nužnima za njegovu prezentaciju.⁴⁰

PLAN UPRAVLJANJA

MANAGEMENT PLAN

Osnovni cilj izrade plana upravljanja arheološkim nalazištem jest osigurati očuvanje svih njegovih vrijednosti i kulturnog značenja, a ne udovoljavanje potrebama turista, arheologa ili poduzetnika, iako i njihove zahjeve treba u određenoj mjeri uzeti u obzir.⁴¹

Proces planiranja i izrade plana upravljanja arheološkim nalazištem obuhvaća nekoliko osnovnih etapa: 1) uključivanje različitih dionika u planski proces, 2) dokumentiranje povijesti nalazišta, 3) vrjednovanje nalazišta, 4) analizu fizičkog stanja i konteksta upravljanja, 5) utvrđivanje ciljeva (upravljačka politi-

ka), 6) odabir upravljačkih strategija te 7) provedbu, praćenje (monitoring) i revalorizaciju procesa⁴² (Sl. 5.). U svim etapama, osim etape dokumentiranja povijesti nalazišta, važno je sudjelovanje planera/urbanista kao dionika u izradi plana upravljanja.

Dionici u procesu planiranja – Planovi koji se odnose na budućnost nalazišta neće biti provedivi ako u njegovo osmišljavanje i planiranje nisu uključeni svi važni dionici, a to su svi oni koji imaju informacije o nalazištu i oni koji mogu utjecati na upravljanje nalazištem (gradska uprava, lokalna zajednica, turistički sektor, urbanisti i planeri, istraživači i dr.).⁴³

Dokumentiranje povijesti nalazišta – Dokumentiranje povijesti nalazišta obuhvaća utvrđivanje, prikupljanje i dokumentiranje svih podataka o nalazištu, a uključuje i podatke o povijesti nalazišta, stanju nalazišta te istraživanje i dokumentaciju. Važno je utvrditi i povijest konzervatorskih zahvata kako bi se razumjelo stanje nalazišta.⁴⁴ Prikupljeni će podatci biti korišteni u procesu vrjednovanja, ali će se koristiti i za utvrđivanje politike daljnjih istraživanja, iskopavanja, interpretacije, konzervacije i korištenja nalazišta.⁴⁵

Vrjednovanje nalazišta – Vrjednovanje nalazišta obuhvaća utvrđivanje svih vrijednosti nalazišta i rješavanje mogućih sukoba između pojedinih vrijednosti (sociokulturne, ekonomske itd.). Utvrđivanje vrijednosti pomaže pri donošenju strategije upravljanja kako bi se očuvala puna vrijednost nalazišta.⁴⁶

Fizičko stanje i kontekst upravljanja – U toj je etapi potrebno utvrditi fizičko stanje te sve uzroke propadanja i oštećenja⁴⁷ nalazišta. Kontekst upravljanja uključuje društveni, ekonomski, politički i fizički aspekt nalazišta, kao što su: pravni i politički okvir, sustav upravljanja, pravni status, financijski i drugi resursi, tehničke mogućnosti, očekivanja lokalne zajednice, korištenje nalazišta, posjećivanje, namjena zemljišta u okolini nalazišta, lokalni i regionalni planovi i dr. Ta etapa uključuje i SWOT analizu konteksta upravljanja.⁴⁸

³⁵ „Arheološki lokaliteti, kao svjedoci prošlosti, dio su svjetske ili lokalne baštine tako da istovremeno moraju biti zaštićeni i prezentirani javnosti.” [DIAZ PEDREGAL, DIEKMANN, 2004: 7]

³⁶ Podrazumijeva pravno zaštićena nalazišta s nepokretnim ostacima nakon iskopavanja za koja je donesena odluka o očuvanju *in situ*.

³⁷ NICOLAU, NICOLAU, 2005: 31

³⁸ MERHAV, KILLEBREW, 1998: 20

³⁹ Pozitivne posljedice: očuvanje i održavanje, stvaranje osjećaja poštovanja i ponosa, edukacija, ekonomski razvoj i dr. Negativne posljedice: fizička, kemijska i biološka oštećenja, vandalizam, turistička infrastruktura koja narušava vrijednost lokaliteta, preizražena komercijalizacija lokaliteta, iskopavanje lokaliteta u prevelikoj mjeri te promjena duha mjesta i dr. [MERHAV, KILLEBREW; 1998: 15-20; DIAZ PEDREGAL, DIEKMANN, 2004: 2]

⁴⁰ COLADRELLE, 2005: 28-29

⁴¹ SULLIVAN, 1997: 15-16

Utvrđivanje ciljeva – upravljačka politika – Na temelju prikupljenih podataka o vrijednosti, stanju i kontekstu utvrđuje se upravljačka politika koja treba artikulirati opće smjernice i načela koji će odrediti namjenu, daljnje istraživanje, interpretaciju i prezentaciju te fizičke zahvate na nalazištu⁴⁹, a obuhvaća još praćenje i reviziju plana upravljanja.⁵⁰

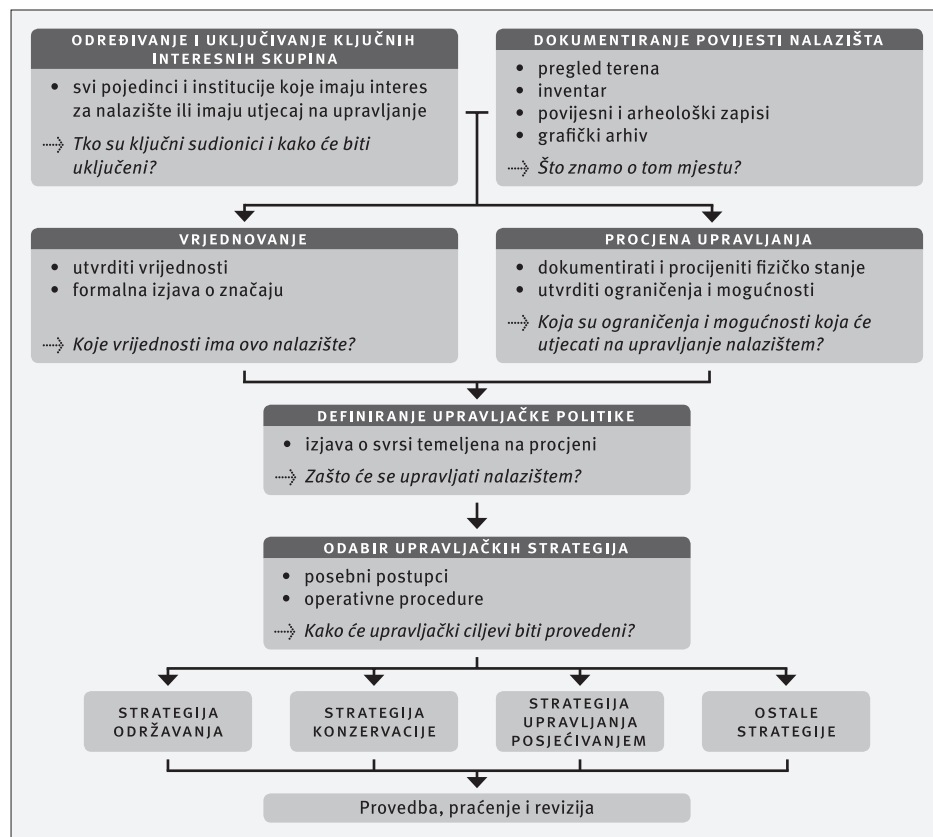
Odabir upravljačkih strategija – Odabir upravljačkih strategija predstavlja način na koji se primjenjuje postavljena upravljačka politika. Poseban je naglasak na strategijama koje obuhvaćaju održavanje, konzervaciju i posjećivanje. Strategija konzervacije odnosi se na fizičke zahvate, a uključuje odabir metode konsolidacije, anastilozu, restauraciju ili rekonstrukciju. Osnovna načela kod odabira fizičkih zahvata jesu: zahvat ne smije narušiti vrijednosti nalazišta; zahvati mogu imati katastrofalne posljedice na nalazište ako ne postoje sredstva i vještine za njihovo održavanje i praćenje; najbolje rješenje je najmanji mogući zahvat; reverzibilnost zahvata; kompatibilnost materijala te izrada iscrpne dokumentacije svih zahvata.⁵¹ Upravljačke strategije obuhvaćaju i strategije unaprjeđenja, korištenja i integracije arheološkog naslijeđa u suvremeni život.

Provedba i praćenje – Uključuje provedbu odabranih strategija (održavanja, konzervacije, posjećivanja i dr.), redovito praćenje stanja arheološkog nalazišta (monitoring) i reviziju plana upravljanja. Sustavnu reviziju plana upravljanja trebalo bi provesti svake tri do pet godina kako bi se u obzir uzeli svi nepredviđeni problemi i zapreke te moguća potreba dopune postojeće infrastrukture i osoblja.⁵²

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

U radu je prikazan suvremeni sustav zaštite i upravljanja arheološkim naslijeđem koji se primjenjuje u brojnim zemljama. Sustav up-

pravljanja arheološkim naslijeđem obuhvaća dvije razine. Prva, početna razina odnosi se na upravljanje ukupnim arheološkim naslijeđem (resursima) na nekom prostoru, u sklopu koje se donosi odluka o očuvanju *in situ* ili zaštitnim istraživanjima. Druga razina odnosi se na pravno zaštićena arheološka nalazišta za koje je donesena odluka o očuvanju *in situ*, a obuhvaća analitičku i plansko-projekttnu etapu, izvedbu te praćenje (monitoring). Druga razina može uključivati prezentaciju i interpretaciju nalazišta, njegovo korištenje i unaprjeđenje. Obje razine upravljanja zahtijevaju multidisciplinarni pristup problematiki. Osim različitih stručnjaka, na drugoj se razini uključuju i ostali dionici, kao što su: vlasnici, investitori, lokalna zajednica i dr., koji također imaju utjecaj na očuvanje i proces upravljanja arheološkim naslijeđem.

Druga razina upravljanja podrazumijeva izradu plana upravljanja pojedinim arheološkim nalazištem ili predjelom u svrhu zaštite i očuvanja svih utvrđenih vrijednosti. Suvremeni sustav upravljanja naglašava potrebu suradnje s urbanistima i prostornim planerima u odnosu na problematiku očuvanja i upravljanja arheološkim naslijeđem te potrebu povezivanja sustava upravljanja arheološkim naslijeđem s procesima urbanističkog i prostornog planiranja.

SL. 5. SHEMA PROCESA UPRAVLJANJA ARHEOLOŠKIM NALAZIŠTEM

FIG. 5. ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT, SCHEME OF THE PROCESS

⁴² Navedene etape procesa planiranja mogu se grupirati u tri razine: 1) prikupljanje informacija/podataka, 2) analiza (vrijednosti, stanja i konteksta upravljanja) i 3) donošenje odluka. [DEMAS, 2002: 29, 34]

⁴³ SULLIVAN, 1997: 18

⁴⁴ SULLIVAN, 1997: 18-19

⁴⁵ DEMAS, 2002: 33

⁴⁶ SULLIVAN, 1997: 19

⁴⁷ Erozijska, vegetacijska, poplavljanje, stabilnost terena i drugi vanjski čimbenici, te ljudski utjecaj, kao što su: posjećivanje, otuđenje nalaza, neprimjerena izgradnja u blizini nalazišta, nedostatak održavanja itd. [DEMAS, 2002: 40]

⁴⁸ SULLIVAN, 1997: 20-22

⁴⁹ Uključuje i njegovo unaprjeđenje i urbanističku integraciju prema potrebi.

⁵⁰ SULLIVAN, 1997: 22

⁵¹ SULLIVAN, 1997: 24-25; SKEATES, 2000: 63

⁵² CLEERE, 2010: 10

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BIÖRNSTAD, M. (1987.), *Managing the archaeological heritage as an international, national and local resource*, u: 8th ICOMOS General Assembly and International Symposium. Programme report, ICOMOS: 837-844, Washington
2. BRATTLI, T. (2009.), *Managing the Archaeological World Cultural Heritage: Concensus or Rhetoric?*, „Norwegian Archaeological Review”, 42 (1): 24-39
3. CARMAN, J. (2000.), *Theorising a Realm of Practice: introducing archaeological heritage management as a research field*, „International Journal of Heritage Studies”, 6 (4): 303-308
4. CARMAN, J. (2002.), *Archaeology & Heritage An Introduction*, Continuum, London/New York
5. CLEERE, H. (1984./2009.), *World cultural resource management: problems and perspectives*, u: Approaches to the archaeological heritage [ur. CLEERE, H.], Cambridge University Press: 125-131, Cambridge
6. CLEERE, H. (1989./2000.), *Introduction: the rationale of archaeological heritage management*, u: Archaeological Heritage Management in the Modern World [ur. CLEERE, H.], Routledge: 1-19, Abington
7. CLEERE, H. (2010.), *Management Plans for Archaeological Sites: A World Heritage Template*, „Conservation and Management of Archaeological Sites”, 12 (1): 4-12
8. COLADRELLE, R. (2005.), *Session 3 – Interpretation and Museography (Synthesis)*, u: Urban pasts and urban futures: bringing urban archaeology to life – Enhancing urban archaeological remains, Proceedings, Committee of the Regions: 28-30, Brussels
9. DEEBEN, J.; GROENEWOUDT, B.J.; HALLEWAS, D.P.; WILLEMS, W.J.H. (1999.), *Proposals for a practical system of significance evaluation in archaeological heritage management*, „European Journal of Archaeology”, 2 (3): 177-199
10. DEMAS, M. (1995.), *Summary of Charters Dealing with the Archaeological Heritage*, u: The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region [ur. DE LA TORRE, M.], The Getty Conservation Institute: 151-153, Los Angeles
11. DEMAS, M. (2002.), *Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites – A Value-Based Approach*, u: Management Planning for Archaeological Sites, GCI: 27-54, Los Angeles
12. EGLOFF, B.; COMER, D.C. (2008.), *Conserving the Archaeological Soul of Places: Drafting guidelines for the ICAHM Charter*, u: 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible', 29 sept – 4 oct 2008, ICOMOS, Quebec
13. GERSTER, G.; TRUMPLER, C. (2007.), *The Past from above*, J. Paul Getty Museum
14. KRISTIANSEN, K. (1989./2000.), *Perspectives on the archaeological heritage: history and future*, u: Archaeological Heritage Management in the Modern World [ur. CLEERE, H.], Routledge: 23-29, Abington
15. LYON, J. (2007.), *The Temple of Mithras: changing heritage values in the City of London 1954-2006*, „Conservation and Management of Archaeological Sites”, 1 (9): 5-37
16. MARASOVIĆ, T. (1985.), *Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu*, Arhitektonski fakultet / Društvo konzervatora Hrvatske / Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru, Split
17. MAYER-OAKES, W.J. (1989./2000.), *Science, service and stewardship – a basis for the ideal archaeology of the future*, u: Archaeological Heritage Management in the Modern World [ur. CLEERE, H.], Routledge: 52-58, Abington
18. MERHAV, R.; KILLEBREW, A. E. (1998.), *Public exposure: for better and for worse*, „Museum International”, 50 (4): 15-20
19. NICOLAU, A.; NICOLAU, M. (2005.), *Interpretation and Display*, u: Urban Pasts and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life – Enhancing Urban Archaeological Remains, International and Interdisciplinary Symposium, EU Committee of the Regions: 31, Brussels
20. RENFREW, C.; BAHN, P. (2008.), *Archaeology: Theories, Methods and Practice*, Thames & Hudson, London
21. RUKAVINA, M.; OBAD ŠĆITAROCI, M.; PETRIĆ, K. (2013.), *Prostorno-urbanistički aspekti zaštite nepokretnog arheološkog naslijeđa – Međunarodni i nacionalni dokumenti o zaštiti*, „Prostor”, 21 (46): 312-325, Zagreb
22. SILBERMAN, N.; CALLEBAUT, D. (2006.), *Interpretation as Preservation: Rationale, Tools, and Challenges*, u: Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation [ur. AGNEW, N.; BRIDGLAND, J.], GCI: 43-46, Los Angeles
23. SIVAN, R. (1997.), *The Presentation of Archaeological Sites*, u: The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region [ur. DE LA TORRE, M.], GCI: 51-59, Los Angeles
24. SKEATES, R. (2000.), *Debating the Archaeological Heritage*, Duckworth, London
25. SULLIVAN, S. (1997.), *A Planning Model for the Management of Archaeological Sites*, u: The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region [ur. DE LA TORRE, M.], GCI: 15-26, Los Angeles
26. URTANE, M. (2000.), *Visible Archaeological Remains in Towns and Parks*, „International Journal of Heritage Studies”, 6 (1): 77-82
27. WILLEMS, W.J.H. (1998.), *Archaeology and Heritage Management in Europe: Trends and Developments*, „European Journal of Archaeology”, 1 (3): 293-311
28. WILLEMS, W.J.H. (2001.), *Archaeological heritage management and research*, u: Quo vadis archaeologia? Whither European archaeology in the 21st century?, Proceedings of the European Science Foundation Exploratory Workshop Madralin near Warsaw, 12-13 October 2001 [ur. KOBYLINSKI, Z.], European Science Foundation/Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish academy of Sciences/Foundation „Res Publica Multiethnica”: 83-91, Warsaw
29. WILLEMS, W.J.H. (2008.a), *Uncovering Quality Gold*, „QW”, 34 (6): 40-43
30. WILLEMS, W.J.H. (2008.b), *Archaeological resource management and preservation*, u: Preserving archaeological remains in situ. Proceedings of the 3rd conference 7-9 December 2006 Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies [ur. KARS, H.; HEERINGEN, R. M.], Institute for Geo- and Bioarchaeology, Free University: 283-289, Amsterdam
31. WILLEMS, W.J.H. (2009.), *Archaeological Resource Management and Academic Archaeology in Europe: Some Observations*, u: Quale futuro per l'archeologia [ur. D'AGATA, A.L.; ALAU-RA, S.], 89-99
32. WILLEMS, W.J.H. (2012.), *Problems with preservation in situ*, „Analecta praehistorica Leidensia”, (43/44): 1-8, Leiden
33. *** (2002.), *European cultural heritage (Volume I) Intergovernmental co-operation: collected texts*, Council of Europe Publishing, Strasbourg

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. Diaz Pedregal, P.; Diekmann, A. (2004.), *How too reconcile archaeological site protection and visitor accessibility*, APPEAR Position Paper (2), www.in-situ.be
2. *** (1999.), *Framework and Principles for the Protection of the Archaeological Heritage*, Government of Ireland
3. *** (2004.), *Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o zaštiti arheološke baštine* (revidirane) iz 1992. godine
4. *** (2010.), *Draft Guidelines for the Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage* (Lausanne 1990)

INTERNETSKI IZVOR

INTERNET SOURCE

1. *** (1990.), *Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem*, Lausanne, <http://www.icomos.org/en/charters-and-texts> [22.12.2014.]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1. GERSTER, TRUMPLER, 2007: 265
- SL. 2. WILLEMS, 1998: 295
- SL. 3. DEEBEN, i sur., 1999: 181
- SL. 4. URTANE, 2000: 77
- SL. 5. SULLIVAN, 1997: 17

SAŽETAK

SUMMARY

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT

PROCESS ASSOCIATED WITH URBAN AND PHYSICAL PLANNING

Since the 1960s archaeologists have been aware that the objects of their study (archaeological sites) are rapidly disappearing and that only a small portion of them can be documented by rescue archaeology (excavations). A different approach was needed to preserve archaeological sites, one that required communicating with an "outside world", influencing political and socio-economic decision-making processes and obtaining public support. Consequently, in most Western countries the existing conservation model was gradually replaced by a more dynamic concept of archaeological heritage management in the context of spatial planning. That process began in the USA in the 1970s and a decade later in many European countries as well.

Starting in the 1960s, many changes happened (inside and outside archaeology) that influenced the understanding of archaeological heritage conservation. A movement to protect the environment began, resulting in the recognition of the fact that the world's natural and cultural resources are at risk. In the archaeological science itself significant changes took place with the development of *new archaeology (processual archaeology)* in the USA which placed main emphasis on archaeological theory. The concept of archaeological heritage ("resource") management emerged as the consequence of these changes.

Archaeological monuments, both movable and immovable, were no longer primarily seen as objects of study but as *cultural resources* that could be used in the present and in the future. The former concept of monument conservation and care was replaced by the concept of archaeological resource management. Management implies an overall context: political and social, environmental, thus the regional level as well, and the context of spatial planning. As

[Translated by: ZDENKA IVKOVIĆ]

a result of numerous large-scale rescue excavations (prompted by large infrastructural projects) during the 1970s and 1980s, a wider understanding was gained that rescue excavations were in fact the consequence of a failure to include archaeology in decision-making and spatial planning processes.

Contemporary conservation/management of archaeological heritage was primarily focused on obvious dangers to which archaeological heritage in the environment is exposed and therefore the connection and the need for cooperation between experts in charge of archaeological heritage management and spatial planners is particularly emphasized.

In the early 1990s two international documents were adopted: *Charter for the Protection and Management of Archaeological Heritage* (1990) and the *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)* (1992), establishing contemporary international attitudes and standards for archaeological heritage management with a particular emphasis on the need for protecting and conserving archaeological heritage *in situ* and avoiding archaeological excavations, replacing them by non-destructive survey methods.

This paper examines the contemporary process of archaeological heritage/resource management (*cultural resource management, archaeological heritage management, public archaeology*), which comprises two levels. The first level includes inventory, primary evaluation and selection – a decision on conservation *in situ* or on rescue excavation of archaeological sites. The second level comprises management of archaeological sites (cultural goods) for which the decision on preservation *in situ* has been made and which consists of an analytical stage, a planning and design stage, a realization stage and a monitoring stage, and includes presentation and interpretation of the site, its use

and enhancement. Both levels of management require a multidisciplinary approach to the issue. Involved in the second level, in addition to various experts, are other stakeholders such as owners, investors, local communities, etc., which too have an important influence on the process of conservation and management of archaeological heritage.

Although excavation of archaeological heritage is inevitable, its presentation *in situ* should not be a goal in itself – it should be the object of a joint and carefully considered decision by key stakeholders in archaeological heritage management. A thoroughly excavated and published archaeological site is a better option than a site damaged by works considered necessary for its presentation.

The second level of management calls for the development of a management plan for a specific archaeological site or an area in order to protect and conserve all of its established values. The main objective of preparing a management plan for an archaeological site is to ensure conservation of all of its values and cultural significance, and not meeting the needs of tourists, archaeologists or entrepreneurs, although their needs should be taken into account to a certain degree as well.

The process of planning and developing an archaeological site management plan comprises several basic stages: 1) involving of various stakeholders in the planning process, 2) documenting the history of the site, 3) valorisation (significance assessment) of the site, 4) assessment of physical condition and management context, 5) setting objectives (management policy), 6) choosing management strategies, and 7) implementation, monitoring and re-evaluation of the process. At all stages, except documenting the history of the site, participation of urban and spatial planners as stakeholders in the management plan development is important.

MARKO RUKAVINA
MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **MARKO RUKAVINA**, dipl.ing.arh., znanstveni je novak – asistent na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Bavi se znanstvenim istraživanjem u području urbanizma, prostornog planiranja i pejzažne arhitekture s naglaskom na problematici integracije i unaprjeđenja arheološkoga nasljeđa urbanističkim i prostornoplanerskim metodama.

Akademik **MLADEN OBAD ŠĆITAROCI**, dipl.ing.arh., redoviti je profesor Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i voditelj znanstvenoistraživačkog projekta *Heritage Urbanism – Urban and Spatial Planning Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage*. [www.scitaroci.hr]

MARKO RUKAVINA, Dipl.Eng.Arch., Ph.D., Junior Researcher – Assistant at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb. His research interests are focused on urbanism, physical planning and landscape architecture with special emphasis on the integration and enhancement of archaeological heritage by means of urban and physical planning methods.

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, Dipl.Eng.Arch., Member of Academy, Full Professor at the Faculty of Architecture in Zagreb and head of the scientific research project *Heritage Urbanism – Urban and Spatial Planning Models for Revival and Enhancement of Cultural Heritage*. [www.scitaroci.hr]

